

Somozisme versus sandinisme

De Nicaraguaanse politiek in de greep van het caudillismo

Nadia Molenaers

College voor de ontwikkelingslanden, RUCA

Een graai in de geschiedenis leert ons dat in dit Centraalamerikaanse land onder leiding van Sandino de allereerste guerilla-oorlog in Latijns-Amerika uitgevochten en gewonnen werd. Met de Somoza-dynastie kende Nicaragua de meest extreme en bloedigste dictatuur in de regio. Het land opende een nieuw hoofdstuk in de Latijns-amerikaanse geschiedenis door diezelfde dictator te verjagen met een massale volksofstand. Het ging daarbij openlijk de strijd aan met de grote Amerikaanse noorderbuur. Een sandinistisch decennium lang was Nicaragua de scene van internationale solidariteit en het lichtende voorbeeld voor heel wat links-progressieve bewegingen binnen en buiten het continent. Ten slotte stond ditzelfde land na de sandinistische verkiezingsnederlaag symbool voor de teloorgang van het idealisme, het mislukken van het op socialisme gestoelde democratisch model en het overwinnen van de nieuwe ideologie: het neo-liberalisme.

Als men de opeenvolgende historische fasen bekijkt (Somoza, Sandinisten, UNO of de Nationale Unie van de Oppositie) lijkt elke periode volledig te willen afrekenen en breken met de voorgaande. Somoza rekende af met Sandino en zijn volgelingen, de sandinisten wilden volledig breken met de somozistische tradities en structuren op politiek, economisch en sociaal vlak, net zoals de UNO volledig wilde breken met het sandinisme. Ook in de verkiezingscampagnes van de twee grootste presidentskandidaten stond de breuk met het verleden centraal. Daniel Ortega - kandidaat voor het FSLN - maakte steeds weer allusie op de mogelijkheid dat met Arnoldo Alemán het somozisme terug in het leven zou worden geroepen, terwijl Alemán op zijn beurt insinueerde dat Ortega het land terug in oorlog,

rantsueringen en marxistisch totalitarisme zou storten [1]. In die zin wilden beide kandidaten afrekenen met elkaar (en de historische fases die ze symbolisch vertegenwoordigen), terwijl ze tegelijkertijd ook komaf wilden maken met de UNO-periode die symbool staat voor economische ellende, armoede, sociale spanningen en enorme werkloosheid. De campagnes van beide kandidaten steunden dus op het 'beangstigen' van de electorale massa met schrikbeelden uit het verleden. De concepten 'God' en 'democratie' waren niet enkel de meest herhaalde woorden in hun politieke toespraken, ze gaven samen ook perfect aan welk het referentiekader was waarbinnen de eisen tot verandering een bijna religieuze legitimatie kregen.

Toch kunnen we ons afvragen of die zogenaamde afrekeningen met het verleden ook echt een fundamentele verandering met zich mee zullen brengen op het vlak van politieke tradities en machtsmechanismen. Een historische analyse vanuit dit perspectief leidt tot de conclusie dat zowel Ortega als Alemán producten zijn van een turbulente politieke geschiedenis waar tolerantie nooit een centrale plaats heeft ingenomen. Ondanks de op één of ander moment doorgevoerde sociale hervormingen, politieke herstructureringen en economische programma's, blijven er bepaalde fundamentele interne mechanismen werkzaam die blijkbaar sterker zijn dan ideologie of goede wil en die een enorme hypotheek leggen op de democratische ontwikkeling van het land.

De belangrijkste interne rem op de democratisering zijn de overblijfselen van het *caudillismo*. In die eeuwenoude traditie was de 'caudillo' het hoofd van een sterk hiërarchisch georganiseerde, vaak gewapende clan (familie en/of aanhangers).

De caudillo had de volledige zeggenschap over de groep. De blindelinge gehoorzaamheid van de 'ondergeschikten' werd door de caudillo afgekocht met beloningen, die financieel, materieel of positioneel konden zijn. Het caudillismo wordt vaak bestempeld als een feodale, 'uitgestorven' traditie, waarbij regionale en lokale elitefacties streden om het absolute zeggenschap over de regio. De staatsconsolidatie betekende in zekere zin wel het einde van de caudillos, maar de culturele impact van dit fenomeen had zich reeds diep geworteld. De latere politieke cultuur werd als het ware geënt op de caudillistische predisposities en percepties omtrent macht. De belangrijkste karakteristieken van die caudillistische 'denkwijze' zijn: de ondeelbaarheid van de sterk gepersonaliseerde macht, paternalisme, cliëntelisme, onconditionele loyaliteit en gehoorzaamheid van de ondergeschikten en uitsluiting van de niet-volgelingen [2]. Dat staat uiteraard lijnrecht tegenover de democratische traditie, waar tolerantie, pragmatisme, het sluiten van allianties, het uitwerken van compromissen en het denken in termen van het algemeen belang centraal staan. Aangezien het caudillismo denkt in termen van clanbelangen, worden diegenen die niet tot de clan horen volledig gewantouwd en uitgesloten. In Nicaragua schemeren tot op heden deze caudillistische gedragspatronen door in het politieke machtsspel.

Het somozistisch politiek regime paste perfect in de kenmerken van caudillisme. Ook de sandinisten ontsnapten niet aan dit machtsmechanisme. Het enige verschil tussen Somoza, de UNO en de sandinisten waren de criteria om tot de clan te behoren. Somoza bevoordeelde in de eerste plaats de bloedbanden en, uiteraard, de loyaliteit [3]. Tijdens de regeerperiode van de UNO vormden de clans zich veeleer op basis van economische belangen en familiebanden. De sandinisten daarentegen beriepen zich hoofdzakelijk op ideologische criteria om personen toe te laten tot de clan, die in de eerste plaats een revolutionaire eenheid was. Als een burger een overtuigd sandinist was, zijnde anti-imperialistisch, anti-USA, anti-hiërarchische kerk, pro-arbeiders, pro-boeren, pro-natie, pro-bevrijdingstheologie, pro-staat en pro-revolutie, dan werd die persoon be-

schouwd als een goed burger. De groepen en individuen die deze ideologie niet deelden, werden buiten het participatief kader van de, per definitie, revolutionaire natie gesteld. Het sterk ideologische discours dat de sandinisten hanteerden, belette bovendien dat allianties en compromissen gesloten konden worden. In een sterk gepolitiseerde en gepolariseerde samenleving betekent elke toegeving voor de achterban verraad, terwijl de tegenstanders de toegeving zien als een overwinning. Het FSLN, aanvankelijk een militaire organisatie, viel ook in latere periodes nog steeds ten prooi aan verticalisme en paternalisme, waarbij Daniel Ortega de verpersoonlijking werd van de revolutionaire natie. Ook Arnoldo Alemán, voormalig banneling tijdens de sandinistische periode, burgemeester van de hoofdstad Managua tijdens de UNO-regering, staat bekend als een sterk personalistische machthebber. Hij omringt zich met volgelingen die volledig loyaal zijn, heeft moeite met het sluiten van allianties en staat bekend om zijn inflexibele en vooral anti-sandinistische houding. Hij steekt zijn nauwe banden met Cubaanse miljonairs in Miami - potentiële investeerders - niet onder stoelen en banken. Deze bannelingen eisen (met de Castro-fobie in het achterhoofd) de totale ontwrichting van de sandinistische beweging. Het sandinistische verzet tegen de verkiezingsuitslagen is in deze context dan ook begrijpelijk.

Deze analyse maakt duidelijk dat de politieke elites - hoe ideologisch verschillend ze ook zijn - zich allen bewegen in eenzelfde continuüm: politieke macht is absoluut en ondeelbaar, de oppositie vormt een gevaar en moet waar mogelijk onderdrukt en onder controle worden gehouden. Wetende dat bijna 40% van het electoraat een sandinistische stem heeft uitgebracht, betekent dit dat het land nog heel wat politieke spanningen tegemoet gaat. Alemán heeft in die zin twee mogelijkheden: of hij stelt zich verzoenend op en geeft de oppositie een kans om constructief mee te werken (de oppositie moet er dan uiteraard toe bereid zijn om constructief mee te werken), of hij stelt zich op als de grote overwinnaar en tracht de sandinisten in de hoek te drijven, met als gevolg: massale opstanden, boycots en (eventueel gewapende) conflicten. De tolerantie-optie

lijkt in onze westerse ogen de beste oplossing, maar vanuit Nicaraguaans historisch perspectief is het zeker niet de meest logische.

Democratische consolidatie lijkt dus nog verre toekomstmuziek, ondanks het feit dat de internationale pers zes jaar geleden poneerde dat met het aan de macht komen van de UNO het land definitief de democratische weg was ingeslagen. Is het echt uitgesloten dat Nicaragua, net zoals andere nieuwe democratieën, opnieuw het autoritaire pad zou inslaan? De verkiezingsuitslagen in Nicaragua zouden inderdaad in die zin geïnterpreteerd kunnen worden. De vraag is echter of het electoraat een politieke dan wel een economische stem heeft uitgebracht. Mijns inziens kozen de Nicaraguanen niet voor of tegen democratie, maar zien zij Alemán als een sterke, vastberaden leider met zeer machtige en kapitaalkrachtige bondgenoten, die het bankroete land uit het economische slop zal halen. Als burgemeester van Managua heeft hij in zes jaar de hoofdstad een nieuw gezicht gegeven [4] en de bevolking ziet die verwezenlijking als projecteerbaar naar het geheel van de natie. Ortega had in dit - financieel en materieel - opzicht slechts weinig te bieden, en zijn persoon is in het verleden evenmin een toonbeeld van democratische tolerantie geweest. Intussen zal het land blijvend

heen en weer geslingerd worden tussen twee politieke leiders die elk bijna een halve natie achter zich hebben staan [5]. Als de politieke arena nu geen stimulansen geeft aan de tolerantie en aan constructieve, consensusgerichte politiek, dan ziet de toekomst er voor dit land heel erg conflictief uit. Nu meer dan ooit, hangt het van de politieke elite af of zij werk wil maken van de democratisering van het land.

-
- [1] Deze informatie is gebaseerd op waarnemingen ter plaatse. Bevestiging ervan kan o.a. verkregen worden op internet: www.cnn.com/world/9610/11/nicaragua.ap/index.html of via het bekijken van de "Liberal Alliance Homepage", de verkiezingscampagne van Arnaldo Alemán op internet: www.nfdd.org
- [2] Voor interessante lectuur rond het fenomeen caudillisme en zijn relatie met huidige politieke regimes, zie: Francisco Entrena Durán, México: *Del Caudillismo al Populismo Estructural*. Sevilla: CSIC, 1995.
- [3] Voor een zeer gedetailleerd verslag rond de Somoza-dynastie, zie Crawley Edward, *Dictators Never Die, A portrait of Nicaragua and the Somoza's*. London, C. Hurst & Co., 1979.
- [4] Zijn publiciteitscampagne was er dan ook vooral op gericht om zijn verwezenlijkingen in het daglicht te stellen: "wij hebben op zes jaar dingen verwezenlijkt die de sandinisten in 10 jaar nooit hebben kunnen waarmaken" ...
- [5] Alemán haalde het met 48,85% van de stemmen, terwijl Órtega verloor met 38,64% van de stemmen. Het is dus maar een zeer kleine meerderheid die het gewonnen heeft van een grote minderheid. Het politiek uitspeelen van deze polarisatie zou het land in een burgeroorlog kunnen storten.